

EEN MALACOLOGISCHE REIS NAAR LIBYE. IV.

Uit het voorgaande (C.B. 87, p. 883-885, C.B. 88, p. 892-894, C.B. 90, p. 914-916) blijkt al wel voldoende, hoe aantrekkelijk dit land is voor malacologen uit Nederland, waar de landmolluskenfauna jong en zoögeografisch weinig belangwekkend is. Afgezien van het grote aantal nieuwe soorten, waarmee de onderzoeker in Cyrenaica kennis maakt, stuit hij op verschijnselen, die wij in ons land bij mollusken niet kennen. Ik noemde reeds het isolement op kleine schaal, veroorzaakt door het rhythmisch afwisselen van zeer droge en betrekkelijk vochtige biotopen in een structureel eenvoudig terraslandschap. Dan de geografische variabiliteit, die over grote afstanden gevolgd kan worden en die een clinaal karakter heeft. Verder het merkwaardige verschijnsel, dat twee geografische rassen, die, op grond van het voorkomen van een gesloten reeks van overgangsvormen, morphologisch tot één soort gerekend moesten worden, zich op sommige plaatsen als verschillende voortplantingsgemeenschappen schijnen te gedragen. Dan noem ik de omkering van het biotopische patroon naar mate men van het zuidwesten naar het noordoosten de kwartboog volgt, die de terrasrand van de Gebel maakt. Ik kom op deze verschijnselen in mijn relaas nog even terug.

De eerste dagen van ons verblijf in Cyrenaica besteedden wij aan het verkennen van de omgeving van Benghazi. De kustvlakte, op het eerste gezicht monotoon, biedt landschappelijk toch wel enige verscheidenheid. Over grote afstanden bestaat de bodem er uit harde rotsgrond met schrale plantengroei; de steensteppe. Op andere plaatsen domineert de kleur van de roestbruine aarde. Daar vormen grassen een ijl plantendeck. De vegetatie is er evenwel zo weinig samenhangend, dat de wind bij droogte vrij spel heeft op de uitgestrekte vlakten. Deflatie is er een niet te stuiten euvel. De bedouïnen, die hier en daar bij hun tent een stuk grond bewerken om er een op gerst gelijkend gewas te zaaien, stapelen vaak een haag van dorre struiken om het zaaiveld heen, ter bescherming van hun akker tegen de wind. Het is in de gebieden van de terra rossa, dat de woelrat onbeperkt meester schijnt te zijn. Over grote afstanden liggen duizenden en duizenden hopen aarde, door dit dier opgewoeld. Net molshopen.

De met Asphodelus begroeiide steppe, die vooral in de bloeitijd van deze lelieachtige plant een vriendelijk aanblik heeft, ligt in grote uitgestrektheid voornamelijk aan de westzijde van de Gebel. Naar het noordoosten toe wordt de kustvlakte begroeid met doornstruiken tot manshoogte en meer. Het voor de reiziger belangrijkste kenmerk van deze doornstruiksteppe is het ongemak, dat men er zich moeilijk kan oriënteren. Het is een labyrinth van struiken, waarin men telkens opnieuw een weg meent te onderscheiden, die echter steeds weer doodloopt in het struikgewas. Onze gastheer vertelde, dat hij, toen hij eens op een donkere avond hier volkomen de koers kwijt was, een bedouïnejongen als wegwijzer op de motorkap zette. Die bracht hem in de juiste richting.

In de steensteppe ligt een aantal kleine meertjes. Ovale en ronde inzinkingen in de bodem, met steile wanden. Het zijn waarschijnlijk instortingsdolinën, ontstaan dus door oplossing van de ondergrond, een phenomeen dat in alle karstgebieden voorkomt. Het merkwaardige van deze meertjes is, dat zij brakwater bevatten met een overeenkomstige molluskenfauna. In een daarvan, de Haua Magrun, lag de oever plaatselijk bezaaid met duizenden huisjes van Melania tuberculata en Hydrobia's. Op de direct aan de oever grenzende rotswand, in spleten en holten, vonden wij vele levende dieren van Barcania bengasiana, soms in kluiten van tien of meer bijeenhokkend. Het wekt de indruk dat deze dieren van gezelligheid houden, maar ik geloof dat dit soort gezelligheid niet veel meer te betekenen heeft dan wanneer willekeurige stedelingen in een portiekie samengroepen om tegen de regen te schuilen. Met dit verschil dan, dat deze Barcania's niet voor de regen vluchten, doch voor overdadige zonnewarmte. Verder vonden wij hier o.m. Orcula striata. In een enkele meters brede kloof bij de Haua Magrun, stellig ook ontstaan door inzinking, vonden wij tot onze verrassing op de vochtige bodem Phytia mivosotis. En enkele meters van deze brakwatersoort verwijderd, weer Barcania's en Orcula's, alsmede de kleine Granopupa philippi. Zij is niet moeilijk te onderscheiden van de tweede in Cyrenaica levende soort van dit geslacht, Granopupa granum. Wij kennen deze kleine soort al uit midden- en zuid-Europa, waar zij op warme kalkhellingen leeft. Niet alleen morphologisch, ook ecologisch is er een markant verschil tussen beide soorten. Terwijl Gr. granum zich in rots- en helinggruis en tussen plantenwortels verbergt, heeft Gr. philippi een voorliefde voor kale rotsen. Verder is er aesthetisch een verschil. Granopupa philippi heeft in Cyrenaica de weinig aantrekkelijke gewoonte haar huisje met aarde en schimmel te bevuilen. Op verzamelaars heeft dit de uitwerking van mimicry. Vleze

slakkenhuisjes zijn overigens in het land van de terra rossa normaal. De fijne leem blijft gemakkelijk tussen ribbels en in de sutuur en de navel van het huisje plakken, en stelt men prijs op schone voorwerpen in zijn collectie, dan moet er heel wat gepoetst worden. Bij sommige soorten, bijvoorbeeld van het genus Paramastus, is evenwel de laag leem zo dik, dat men aan "moodwil" begint te denken.

De steensteppe is het domein der uitgesproken xerophile soorten. Voor Clausilia's en Orcula's is deze biotoop ontoegankelijk. De localiteiten der meer-tjes zijn dus tamelijk geïsoleerde vindplaatsen. Op een grote afstand lijkt de steppe hier zo effen als een golfterrein. Ook van de dia's krijgt men die indruk. Van nabij, en vooral in een auto, is de ervaring anders. De massa's verspreide grote stenen stellen de wagen op een zware proef. Wegen zijn er niet. Van Benghazi lopen wegen noordwaarts langs de kust, oostwaarts naar Tobruk en zuidwaarts naar Agadabia. Dat is, wat autowegen in het noordwesten betreft, praktisch alles. Het is dan ook niet te verwonderen, dat wij na tien dagen excursies twee buitenbanden stuk gereden hadden en dat ook de benzinetank het op een bepaald moment begaf in het bombardement van opspringende stenen. Voor dergelijke tochten is een jeep of, beter nog, een landrover, eigenlijk onontbeerlijk. Niettemin een stille hulde aan de Ford Consul, die de zware proef glansrijk doorstond.

Wanneer de instorting niet zo diep is als die van Hama Magrun, of het waterpeil relatief lager ligt, krijgt de doline het vriendelijke aspect van een oase. De bodem is dan vochtiger, de lage delen zelfs moerassig, en de hogere terreinen zijn er begroeid met dadelpalmen, vijgebomen en opuntia's. De aanwezigheid van bomen betekent schaduw en koelte, dus grote kans op landslakken. Zo'n oase is El Coefia, ongeveer 14 kilometer ten noordoosten van Benghazi. Het is vreemd, dorheid en vruchtbaarheid zo dicht bijeen te vinden, slechts met een hoogteverschil van een tiental meters. In El Coefia was het prettig mollusken verzamelen. Stenen omdraaien was hier het parool. Die lagen er legio. Daaronder, in de koele aarde, zaten Orcula's, maar, wonderlijk genoeg, een andere soort dan bij Hama Magrun, dat er hemelsbreed niet zo ver vandaan moet liggen. Het wijst er niet alleen op, dat de er tussen liggende steppe, voor deze mollusken een onoverschrijdbare barrière vormt, maar ook, dat de passieve verplaatsingsmogelijkheid van de Orcula's hier praktisch nihil moet zijn. In deze oase werden zelfs Vitrina's gevonden en Parmacolla's; voorts soorten van de genera Eopolita, Paramastus en Helicella. Niet te vergeten natuurlijk de algemene Rumina decollata. Deze soort is in Cyrenaica veranderlijker dan bijvoorbeeld in Zuid-Frankrijk, en vertoont zich plaatselijk in een kleine of een zeer slanke vorm.

Bij het verzamelen genoten wij de belangstelling van een groepje jongens, even nieuwsgierig als de volwassenen, doch veel actiever. Zij zaten er met hun neus bovenop en begrepen al gauw waar het ons om te doen was. Toen ik hun de vindplaatsen van Barcania en Orcula gewezen had, wisten zij de dieren direct te vinden en begonnen zij met elkaar te wedijveren. Ook de aan de rotsen klevende, weinig opvallende Granopupa's ontgingen hun aandacht niet. Het was een vermakelijk gezicht, die bont gekleurde troep aan de gang te zien. De jongens zelf hadden er het grootste plezier in en riepen voortdurend zoiets als "sjoefiti, sjoefiti", wat ik meende te mogen uitleggen als: kijk eens. Zij kakelden als een troep kippen en schaterlachten om elkaars opmerkingen over die "johnnies". Al gauw hadden zij in de gaten, dat Rumina's bij mij niet meer in tel waren. Zij staken de koppen bijeen en bleven een tijdje weg, om terug te keren op een rij, de handen vol Rumina's en de gezichten vol ingehouden pret.

Niet alle jongens waren succesvol in het verzamelen. Er waren er twee die slechte ogen hadden, wat op de tijdens de vergadering vertoonde dia's te zien is. Waarschijnlijk al slachtoffers van de pest van dit land, het trachoom, een oogziekte waaraan ruim veertig percent van de bevolking lijdt en ten gevolge waarvan minstens tien percent blind is. De Regering heeft Europese artsen aangetrokken om deze nationale ziekte te bestrijden, doch de strijd is ongelijk, zoals dat ook het geval is ten opzichte van de in dit land overheersende tuberculose. Wat bereikt een handjevol artsen als ondervoeding en een gemis aan begrip voor de meest elementaire beginselen van hygiëne steeds nieuwe patienten bezorgen?

Tijdens onze excursies hadden wij steeds serum tegen slange- en schorpioenbeet bij ons. Wij hebben er gelukkig geen gebruik van hoeven te maken. Het gevaar was overigens niet denkbeeldig, want zowel de schorpioen als de woestijnadder, die beide dodelijk giftig zijn, hebben hun schuilplaats onder stenen. En stenen omdraaien was tijdens de slakkenjacht een belangrijke bezigheid. Op een der eerste excursies maakten wij met de adder kennis. Dat was op de steensteppe ten zuiden van Benghazi. Wij waren op zoek naar Helicella's, die zich echter door de dit jaar vroeg ingetreden droogteperiode, al onvindbaar in de grond teruggetrokken hadden. Onder een stuk blik lag daar ineengerold een adder. Het dier had

een dikke platte kop en twee puntige bultjes op zijn voorhoofd. Enkele malen moest het voor mijn lens poseren, maar het wenste niet gestrekt op de foto te komen. Hoe wij het ook met een stokje plaagden, het bleef traag ineengekrunkeld op zijn plaats en reageerde alleen met enkele bliksemsnelle, nijldige uitvallen van de kop.

(wordt vervolgd)

J.G.J. Kuiper.